

**FAKULTET ZA MEDITERANSKE POSLOVNE STUDIJE
TIVAT**

Mrdak Željka

**DJEVOJAČKI INSTITUT KAO DIO KULTURNE BAŠTINE
CRNE GORE**

SPECIJALISTIČKI RAD

Tivat, septembar 2016.

FAKULTET ZA MEDITERANSKE POSLOVNE STUDIJE

TIVAT

DJEVOJAČKI INSTITUT KAO DIO KULTURNE BAŠTINE

CRNE GORE

SPECIJALISTIČKI RAD

Predmet : Kultura Mediterana

Mentor : Prof. dr Stevo Nikić

Student : Mrdak Željka

Smjer : Nautički turizam i upravljanje marinama

Br. Indexa : S31/15

Tivat, septembar 2016.

SADRŽAJ:

Apstrakt.....	4
Ključne riječi.....	4
Uvod.....	5
1. ZNAČAJ CETINJA KAO KULTURNO-ISTORIJSKOG SJEDIŠTA NA RAZVOJ OBRAZOVANJA U CRNOJ GORI.....	8
1.1. Nastanak Cetinja.....	8
1.2. Kulturno-istorijska blaga Cetinja.....	10
1.3. Crkve i manastiri.....	14
1.4. Muzeji.....	15
2. POČECI OBRAZOVANJA U CRNOJ GORI.....	17
2.1. Osnovne škole.....	18
2.2. Bogoslovska škola.....	22
2.3. Osnivanje i rad Bogoslovije.....	24
3. DJEVOJAČKI INSTITUT.....	27
3.1. Raspored predmeta.....	31
3.2. Upravnice Djevojačkog instituta.....	34
3.3. Profesori Djevojačkog instituta.....	37
3.4. Zatvaranje instituta.....	41
Zaključak.....	44
Literatura.....	45

1.

APSTRAKT:

Obrazovanje ima značajnu funkciju u svakom društvu. Utiče na porodicu, profesiju. Jedan od ciljeva obrazovanja je nastavak kulture. Tu individualna osobenost kroz praksu postaje zajednička vrijednost i koristi cijeloj zajednici. U Crnoj Gori formalno obrazovanje ima svoje početke u 19 v. gdje se na Cetinju osnivaju školske ustanove Djevojački institut i Bogoslovska škola koje će utemeljiti rad budućih visokoobrazovanih centara u našoj zemlji.

Ključne riječi:

Cetinje, Djevojački institut, Bogoslovska škola, obrazovanje, Milan Kostić, Sofija Petrovna Mertvago, kultura ;

UVOD:

Obrazovanje je veoma važan proces promjene ličnosti u željenom pravcu, tako što se usvajaju različiti sadržaji a oni opet zavise od uzrasta i potrebe jedinki. Najznačajnija obrazovna institucija obrazovno-vaspitnog karaktera je škola. Tako su pored obrazovnih sadržaja uključeni i vaspitni. Obrazovanjem društvo prenosi akumulirano znanje, vještine i vrijednosti sa generacije na generaciju. Izraz škola je grčkog porijekla. Bukvalan prevod je dokolica rekreacije¹. U starim društvima školovanje je bilo dostupno samo malom broju ljudi, onima koji su imali novca ili vremena. Vjerski velikodostojnici često su bili jedini pismeni ljudi, koji su znanje koristili za čitanje i tumačenje religijskih tekstova. Za većinu, odrastanje je značilo učenje na primjerima starijih, prenošenje znanja „sa koljena na koljeno“. Bilo je uobičajeno da djeca veoma rano počnu pomagati u domaćim poslovima, radeći teske fizičke poslove na poljima. Čitanje se smatralo nekorisnim, nepotrebnim a pisanih radova je bilo malo, umnožavali su se te teško i dugotrajno.

U staroj Crnoj Gori školstvo se stidljivo počinje spominjati u djelovanju Cetinjskog manastira od početka 19 v., dok na primorju koje je bilo izvan crnogorskih granica školstvo i prosvjeta imaju svoju tradiciju još od najstarijih vremena pri benediktinskim samostanima i sjemeništima. U staroj Crnoj Gori prve osnovne škole osnivaju Vladika Petar II Petrović Njegoš i Knjaz Danilo Petrović. Oni su dovodili učitelje iz inostranstva, udžbenike su sami štampali a školska učila su im stizala takođe iz inostranstva.

„...Koliko god mi je moguće, toliko sam se trudio pa i sada se trudim, kako bi malo rasprostranio među ovim narodom obrazovanje, i na taj način zaveo sam zasad male, a povremeno nastojaću osnovati i više škole...“²

Petar II Petrović Njegoš

1845., lična prepiska

¹ <https://sh.m.wikipedia.org.>Obrazovanje> , (23.04., 22:34h.)

² Dokumenta o Njegošu u crnogorskim i ruskim arhivima, Državni arhiv CG 2013, str. 12.

Mladi crnogorski Knjaz Nikola I Petrović, nastavlja prosvetiteljski rad svojih prethodnika, i već prilikom prve posjete carskoj Rusiji 1868. godine upućuje molbu ruskom caru Aleksandru II Romanovu kako bi mu pomogao pri otvaranju prvih srednjih škola u Crnoj Gori što se i ostvaruje osnivanjem Djevojačkog instituta carice Marije i Bogoslovije na Cetinju.

To je dalo osnove za budući razvoj školstva u Crnoj Gori, počevši od predškolskog obrazovanja pa sve do visokih školskih ustanova. Očuvanje kulture, usmjeravanje i obrazovanje počelo je u skromnim uslovima bez sopstvenih prostorija i adekvatnog nastavnog osoblja na Cetinju 1869. godine. U gradu okruženom brdima, u zemlji koja je bila u stalnoj opasnosti od napada neprijatelja čije je gorštačko stanovništvo bilo upućeno na puko preživljavanje, mladići su iz improvizovanih skamija na čelu sa učiteljem hrlili u borbu, pa vidali rane sričući slova. A djevojke patrijahalno vaspitane bile su određene da nose teret čitave porodice.

U jednoj takvoj sredini pali se luča koja će osvijetliti ne samo tadašnji živalj već i šire regionalno okruženje. Takođe je veliko kulturno i istorijsko nasleđe za sva buduća pokoljenja.

Problemi istraživanja

Problematika istraživanja se odnosi na pojam obrazovanja, te njegov uticaj na porodicu, profesiju i društvo u cjelini.

Predmet istraživanja

Predmet istraživanja fokusira se na početke školstva, te osnivanje Bogoslovije i Djevojačkog instituta.

Cilj istraživanja

Cilj ovog rada je da naznači prednosti obrazovanja te uticaj države i stranih sila na isti.

Hipoteze istraživanja

H_g- Osnivanjem i radom Djevojačkog instituta su se dale osnove za buduće visokoškolske ustanove u Crnoj Gori

H₁- Uticaj rada Djevojačkog instituta na obrazovanje u Crnoj Gori i Regionu

H₂- Uticaj rada Djevojačkog instituta na obrazovanje Crnogorke kao majke i domaćice

H₃- Obrazovane majke vaspitavaju svoju djecu upućujući ih na knjigu i lijepu literaturu

Metode istraživanja

Rad je urađen primjenom sekundarnih metoda istraživanja, odnosno korišćenjem relevantne literature na osnovu čijeg istraživanja su doneseni različiti zaključci i predložena rješenja

Značaj istraživanja

Ovaj rad predstavlja višestruki teorijski i prktički značaj:

Teorijski značaj se ogleda u mogućnosti sagledavanja jedne složene materije i svih njenih različitih aspekata na jednom mjestu u konciznoj i oblikovanoj formi.

Praktični značaj ovog rada se ogleda u upotrebljivosti određenih zaključaka koji su ovdje izvedeni od strane onih kojima materija predstavlja fokus interesovanja i istraživanja.

1. ZNAČAJ CETINJA KAO KULTUNO-ISTORIJSKOG SJEDIŠTA NA RAZVOJ OBRAZOVANJA U CRNOJ GORI

1.1. Nastanak Cetinja

Cetinje je prijestolno mjesto crnogorske istorije, grad u planinskom dijelu Crne Gore, smješten u istoimenom kraškom polju Cetinjsko polje ispod planine Lovćen, između Boke Kotorske, Skadarskog jezera i Jadranskog mora. Najvažniji je grad u istoriji Crne Gore. Prema ustavu Crne Gore iz 1992. godine nosi počasni naziv Prijestonica Crne Gore.

Zbog svoje autentične figure i velikog broja istorijskih građevina, relikvija, manastira, crkvi, muzeja, ovaj grad zaista zaslužuje opšteprihvaćeni naziv „Grad muzej“. Kuriozitet jeda je to grad sa najvećom prosječnom količinom padavina u regionu a sam grad nema površinskih vodotokova.

Staro Cetinje³

³ www.cetinje.me/index.php/me/, (25.04., 19:30h)

Cetinje je osnovao tadašnji gospodar Zete Ivan Crnojević kojeg su osvajački pohodi Turaka primorali da sjedište države, iz utvrđenog grada Žabljaka premjesti na napristupačnije podneblje. Prvo je svoju prijestonicu preselio na Obod 1475. godine, a zatim slijedi jos jedno preseljenje dublje u brda u podnožju planine Lovćen na Cetinjskom polju. Tu je podigao dvor a poslije dvije godine i manastir i tako utemeljio novu prijestonicu države koja je dobila ime Cetinje. Cetinje postaje svjetovni i duhovni centar u kojem Ivanov sin Đurđe Crnojević osniva prvu državnu štampariju na slovenskom jugu- Crnojevića štampariju.

Ivan Crnojević skulptura⁴

Nagli uspon Cetinja je prekinut pri kraju 15 v., zbog gubitka Zetske samostalnosti. Ali, krajem 17 v. Cetinje počinje ponovo da se razvija dolaženjem na vlast dinastije Petrović. Osjetniji razvoj dogodiće se za vrijeme vladavine Petra II Petrovića Njegoša.

⁴ www.cetinje.me/index.php/me/, (25.04., 19:30h)

Državnik, pjesnik, filozof 1838. godine nedaleko od manastira izgrađuje novu vladarsku rezidenciju Biljardu, a na Cetinju počinju da se grade kuće.

Doba velikog progressa Cetanja je za vrijeme vladavine knjaza, kasnija kralja Nikole I Petrovića. Tako je 1864. godine izgrađeno zdanje prvog hotela „Lokanda“, tri godine kasnije novi knjažev dvor. U istom razdoblju izgrađuje se Djevojački institut i bolnica. Tako ovaj grad postaje stjecište brojnih intelektualaca što naročito utiče na razvoj kulture, prosvjete, zdravstva i drugih sfera društvenog života.

Poslije Prvog svjetskog rata, Cetinje u Kraljevini SHS/ Kraljevini Jugoslaviji postaje sjedište Zetske banovine, ostajući i dalje značajan centar Crne Gore i regiona. U periodu između dva rata se nesmetano razvijao, uvećavao populaciju, širio teritorijalno i infrastrukturno.

Po završetku Drugog svjetskog rata, Cetinje je proglašeno za Grad heroj, zbog hrabrog učešća u NOB-u. Kasnije, odlukom Skupštine Narodne Republike Crne Gore, novim glavnim gradom proglašena je Podgorica, nekadašnji Titograd.

1.2. Kulturno-istorijska blaga Cetinja

Kulturno-istorijski razvoj Cetinja može se pratiti kroz kulturnu baštinu koja je raznovrsna. Ona je sklop, sa jedne strane, neprocjenjivih materijalnih i duhovnih, urbanističko-arhitektonskih i kulturno-umjetničkih vrijednosti, a sa druge strane, bogatstvo Riznice Cetinjskog manastira, umjetničkih zbirki cetinjskih muzeja, knjižnog i dokumentarnog fonda cetinjskih biblioteka i arhiva.

U skladu sa zakonom o zaštiti spomenika kulture na teritoriji Cetinja locirano je ukupno 30 zaštićenih nepokretnih spomenika kulture (uključujući i Mauzolej Petru II Petroviću Njegošu) od čega imamo 24 koji su locirani unutar istorijskog jezgra grada Cetinja. Razvrstani su u tri kategorije. Nepokretni spomenici kulture I, II i III kategorije.

I kategorija: Biljarda, Cetinjski manastir sa crkvom Rođenja Bogorodice, Dvorac kralja Nikole, ostaci manastira Crnojevića na Ćipuru, Vladin dom, Zetski dom;

II kategorija: Bolnica „Danilo I“, Dvor Prijestolonasljednika Danila-Plavi dvorac, Dvorska crkva Ćipur, Englesko poslanstvo u bivšoj kraljevini Crnoj Gori, Francusko poslanstvo u bivšoj kraljevini

Crnoj Gori, Grob Vladike Danila na Orlovom kršu, Reljef Crne Gore, Rusko poslanstvo u bivšoj kraljevini Crnoj Gori, Vlaška crkva, Zgrada arhiva Crne Gore, Apoteka u Njegoševoj ulici br. 17;

Plavi dvorac⁵

Vladin dom⁶

⁵ „Arhitektonski atlas Crne Gore“, Ministarstvo za ekonomski razvoj, 2006, str. 34.

⁶ ibid., str. 35.

Francusko poslanstvo⁷

III kategorija: Grand hotel „Lokanda“, Mlin Ivana Crnojevića, Spomenik potopljenim dobrovoljcima kod Medove-„Lovćenska vila“, Tablja, Tursko poslanstvo u bivšoj kraljevini Crne Gore, Zgrada Prve CG banke, Zgrada bivšeg „Vojnog stana“, Zgrada bivšeg „Djevojačkog instituta carice Marije“ sadašnji Studentski dom.⁸

Cetinje je u posljednjih pet vjekova kulturno i obrazovno sjedite Crne Gore pa tako posjeduje ogromno književno, muzejsko i arhivsko blago koje se većinom čuva u pet republičkih institucija. Narodni muzej Crne Gore, Arhiv Crne Gore, Centralna narodna biblioteka „Đurđe Crnojević“, Kraljevsko crnogorsko narodno pozorište „Zetski dom“ i Republički zavod za zaštitu spomenika kulture.

⁷ ibid., str. 36.

⁸ www.cetinje.mojgrad.org>znamenitosticetinja.veskopejović , (25.04., 21:17)

Cetinje nije samo poznato po svojim građevinama i istorijskim spomenicima već i po svojoj vjekovima dugoj štamparskoj tradiciji, bogatim bibliotekama, kao i po umjetnicima. Ovaj grad je ugostio i izrodio veliki broj književnika i slikara te ne čudi što su se tu smjestile tri akademije Fakultet likovnih umjetnosti, Fakultet dramskih umjetnosti i Muzička akademija. Danas je u toku izgradnja Univerzitetskog kompleksa fakulteta umjetnosti. Cetinje će biti prepoznato na akademskoj i naučnoj mapi Evrope i svijeta kao jedan od univerzitetskih centara. Crnogorska Prijestonica će na površini od 25 000 kvadratnih metara dobiti kompleks koji će zauzimati površinu od 6.577 m², dok će njegova cjelokupna bruto građevinska površina iznositi 21,785 m². Višespratnice adekvatne svojim potrebama dobiće Fakultet likovnih umjetnosti, Fakultet dramskih umjetnosti, i Muzička akademija.

Cetinjsko bijenale, međunarodno bijenale savremene likovne umjetnosti se od 1990. godine održavalo svake druge godine.

Tri velike hrišćanske relikvije nalaze se na Cetinju. To su: Ruka Sv. Jovana Krstitelja, Čestica Časnog krsta Gospodnjeg i Ikona Presvete Bogorodice Filermose. Prve dvije se čuvaju u Cetinjskom manastiru, a treća u Plavoj kapeli zgrade Vladinog Doma.

1.3. CRKVE I MANASTIRI

Cetinjski manastir sagrađen 1701. godine od strane vladike Danila Petrovića smješten u neposrednoj blizini Biljarde i Dvorca kralja Nikole.

Cetinjski manastir⁹

Manastir Crnojevića podignut od strane osnivača Cetinja Ivana Crnojevića 1848. godine. Manastir je razoren od strane Turaka 1692. godine a na mjestu crkve Presvete Bogorodice kralj Nikola je 1886. godine sagrađio kapelu. Danas se u njoj nalaze posmrtni ostaci kralja Nikole i kraljice Milene.

⁹ <http://www.wdl.org/en/item/2609/> , (26.04., 20:00h)

Vlaška crkva podignuta u 15-om vijeku kao crkva Rođenja Bogorodice rušena je u 17. V. i 18. V. ponovo je podignuta 1864. godine kada je i dobila današnji naziv.

1.4. MUZEJI

Muzej Cetinjskog manastira smješten je u dijelu manastirskih konaka gdje se nalazi bogata zbirka rukopisnih knjiga, ikona, krst arhimandrita Grigorija Nestora.

Istorijski muzej je smješten u zgradi Vladinog doma i obuhvata kulturnu društveno-ekonomsku političku i vojnu prošlost Crne Gore od pretslovenskog perioda do danas.

Etnografski muzej Crne Gore je smješten u zgradi nekadašnjeg Srpskog poslanstva, zbirke posjetiocima mogu dočarati drevne načine ishrane, odijevanja, instrumente i oruđa crnogorskih predaka.

Njegošev muzej je smješten u Biljardi i posvećen je Petru II Petroviću Njegošu.

Njegoševa rodna kuća, nalazi se nedaleko od Cetinja u njeguškom zaseoku Erakovići.

Državni muzej Crne Gore smješten u dvoru kralja Nikole I, sa autentičnim primjercima namještaja, te drugim predmetima koji su pripadali kraljevskoj porodici.

Umjetnički muzej Crne Gore smješten u zgradi Vladinog doma. Nacionalna galerija ovog muzeja čine: Zbirka umjetnosti jugoslovenskih naroda i narodnosti, Zbirka crnogorske likovne umjetnosti, Zbirka ikona, Zbirka kopija fresaka, Spomen zbirka Milice Šarić Vukmanović.¹⁰

¹⁰ <https://bs.m.wikipedia.org/wiki/cetinje>, (28.04., 09:00h)

Državni muzej Crne Gore¹¹

Otvaranje diplomatskih predstavništva na Cetinju unose se nove navike i ponašanja u minimetropolu pod Lovćenom. Formiraju se društvo za gimnastiku, tociljanje i borenje iz koje se izdvaja klizačko društvo koje dobija i svoj ustav 30. oktobra. U parku pored dvorca bio je napravljen 1910. Godine od betona ograđeni prostor za sketing, engleski sport, koji je bio prilagođen Cetinju tako što su na klizaljke stavljeni točkići. U ljeto 1908. Godine na Cetinje iz Češke dolazi i učitelj sokolske tjelesne vježbe Viljem Kukec koji je i utemeljivač sokolstva na crnogorskim prostorima. Prva fudbalska lopta na Cetinje stiže 1904. Godine iz Pariza, a donio je Mihailo Mišo Vuković sin Gavra Vukovića, poznatog crnogorskog diplomate.

¹¹ <http://dl.wdl.org/2609.png>Gallery:<http://>, (29.04., 09:15h)

Prvi fudbalski klub pod imenom Crnogorac formiran je 1911., teniski klub 1906. . teniski tereni nalazili su se u dvorištima francuskog, austrougarskog, italijanskog i njemačkog poslanstva kao i u bašti dvora prestolonaslednika Danila. A 1931. Godine u Dvorskom parku je napravljeno šesto tenisko igralište. Golf klub je osnovan 1906. Godine pod pokroviteljstvom kneginje Milice, supruge prestolonaslednika Danila, najstarijeg sina kralja Nikole. Biciklistički klub formiran je 1905. Godine, a prvi biciklista došao je iz Kotora na Cetinje 14. Maja 1883. Godine za nešto više od dva sata vožnje.

Prve skije na Cetinje je donio kapetan norveške kraljevske vojske Henrich Augusto Angel, januara 1893. Godine. Na osnovu nekih podataka može se zaključiti da je Šahovski klub formiran oko 1920. Godine ali za sada ostaje zvaničan podatak 28. Jul 1932. Godine.

Hoteli i kafane zavidnog nivoa gdje služe konobari koji poznaju i po šest svjetskih jezika. Prva pozorišna predstava u Crnoj Gori jednočinka "Kap otrova" odigrana je na Cetinju 1864. Godine. Od 1870. Godine Cetinje ima telegrafsku stanicu a prvi telefonski aparat u Crnoj Gori i na Balkanu uopšte instaliran je na Cetinju 1900. Godine.

U takvom miljeu cvjetaju kultura i umjetnost i javlja se potreba za otvaranje školskih ustanova koje će kako cetinjskoj mladosti tako i svima iz regiona pružiti mogućnost obrazovanja.

2. POČECI OBRAZOVANJA U CRNOJ GORI

U jesen 2016. Godine navršio se 147 godina od osnivanja prvih srednjih škola u Crnoj Gori. Škole su otvorene na Cetinju 1869. Godine, "Djevojački institut carice Marije" i Bogoslovija. Nakon dobijanja ruske novčane pomoći za otvaranje Bogoslovije dobijeno je 8000 srebrnih rubalja i u njoj su se spremali mladići za buduće sveštenike i učitelje. Za Devojački institut dobijeno je 5500 godišnje i tu su djevojke iz Crne Gore i drugih južnih krajeva dobijale obrazovanje i vaspitanje sa kojim su nakon školovanja mogle da rade kao učiteljice ili da nastave dalje školovanje, no najčešće su postajale obrazovane domaćice.

2.1. OSNOVNE ŠKOLE

Na Cetinju već postoji Osnovna škola čije temelje je udario vladika Petar II 1833. Godine. Za učitelja je doveo Petra Ćirkovića iz Kotora a predavanja su započela u cetinjskom manastiru. Na Cetinju je tada bilo vrlo malo kuća, međutim, tu su dolazila djeca iz tada obloženih sela a sada sastavnih djelova Cetinja Donjeg kraja i Bajica. Da bise školovalo što više učenika Petar II je pored škole osnovao "blagodjejanije", koje je služilo da bi učenici tu bili smješteni, a pored smještaja dobijali su i hranu.

Petar II Petrović Njegoš¹²

Prvi đaci Njegoševe škole su bili sinovi istaknutih crnogorskih prvaka. To su bili već odrasli momci. Glavni zadatak je bio naučiti ih čitati, pisati i moliti se Bogu. Knjigama su bili siromašni. Na početku, koristili su se bukvarima iz Austrije, koje je učitelj Ćirković donio sa sobom, a kasnije je štampan i na Cetinju jedan bukvar kojemu se gubi trag i pretpostavlja se da je otišao u fišeke. Međutim, jedna škola nije mogla da zadovolji sve potrebe pa su ubrzo osnovane i druge u Dobroskom selu blizu Cetinja i u Brčelima. One su odigrale značajnu kulturnu-istorijsku ulogu.

Štamparija koja je nabavljena u Petrogradu za 3000 rubalja dopremljena je 20. Januara 1834. Godine, dragocjena je jer pretstavlja prekretnicu u istoriji crnogorske kulture. Sam Njegos se starao da se nabave slova Vukove azbuke "Lj", "J" i "Nj" pa je u tu svrhu bio angažovao i samog Vuka Stefanovića Karadžića.¹³

¹² "Tragovima školstva u Crnoj Gori", Narodni muzej Crne Gore, Cetinje, 2009; str. 13.

¹³ [www.montenegrina.net>dokumenti>zene](http://www.montenegrina.net/dokumenti/zene), (20.04., 21:15h)

Tako je polagano crnogorski guslar kao prvi učitelj zamijenjen školom, skamijama i knjigama.

“...I zacelo nećemo preterati, ako rećemo: da su gusle i guslar prva škola, prvi učitelji našega naroda...”¹⁴

Poslije kratkog rada škola je usled čestih ratova sa Turcima ostajala bez đaka. Đaci su odlazili u rat, neki su se vraćali a drugi ulazili u neke nove guslarske pjesme.

Portret knjaza Nikole I Petrovića¹⁵

¹⁴ Kostić M., “Škole u Crnoj Gori”, Podgorica, 1997. , str. 2.

¹⁵ ibid., str. 14.

Danilo I, veliki reformator Crne Gore nastavlja borbu za prosvetiteljstvo. Među narodom gdje vlada krvna osveta, mito i četovanje, takva njegova energična borba imaće veliki uticaj na razvijanje narodnog karaktera. Jer napredak crnogorskih škola zavisi i od karaktera crnogorskog naroda, koji drži do sebe, do zora i ponosa, što ni jedan neće da bude lošiji od drugoga.

Tako kao što kap polagano udubi tvrdu stijenu, stvaraju se uslovi za otvaranje srednje škole “privremene bogoslovije” 1863. godine.

Već 1870. godine mladi sveštenici koji su završili četiri osnovna razreda rade kao učitelji u Brčeoskom manastiru, u Sotonićima, Dupilu, Gluvom dolu i u Boljevićima sa platom od 40-50 talira i ne baš naročitim školskim namještajem. No bijaše u svim tim školama zajedno sa cetinjskom blizu 300 muške djece. Ženske djece samo na Cetinju, i to pod vođstvom učitelja Špira Kovačevića. On je skupio u svom razredu dvanaest djevojčica i od tada Crnogorci počinju da se navikavaju na ideju da i žensko dijete treba da uči čitanje i pisanje, jer se u početku ni muško dijete nije školovalo osim ako nije htjelo u popove.

Metode su se takođe mijenjale. Cetinjska osnovna škola prihvata nove planove i po kvalitetu se izdvaja od ostalih škola u okruženju. Učitelji su bili strogi pa i svirepi, nerijetko dijeleći uz znanje i udarce po nogama, rukama i glavi. Pohađanje škole je bilo dobrovaljno i besplatno, a škole je zidale svako pleme za sebe dok je učitelje plaćala crkvena manastirska kasa. Učitelji sa strane su imali platu od 300 do 450 forinata u srebru a crnogorski učitelji od 50 do 70 talira bez stana i druge doplate.

“...Ali ako želimo da obrazujemo narod, ako smo radi da prosveta što pre i što dublje prodre u sve slojeve narodnoga života, onda podižimo u narodu što više narodnih škola; otvarajmo što više izvora sa kojih će narod da crpi pravu prosvetu; jer škola je doista pravi izvor prosvete...”¹⁶

Čitanje i pisanje postaje obavezno i niko neće moći biti postavljen za senata ili za glavara ako ne zna čitati i pisati i ako nije učio škole. A i sami ljudi uviđaju da bi bilo dobro da znaju nešto pročitati i zapisati jer mnogo putuju i trguju u okolna mjesta ili idu da rade na nadnicu.

¹⁶ ibid., str. 3.

Jednoj maloj zemlji, za koju možemo reci da je “kamenno more”, patrijarhalna, siromašna sa kućama od kamena sa zemljanim podom, spartanskim življem koji je navikao na zimu, kišu, loše puteve, posnu hranu nije bilo teško da popiše djecu od sedam do šesnaest godina kako bi se na vrijeme upisala u školu.

Rektor Bogoslovije Milan Kostić pomagao je pri osnivanju drugih osnovnih škola van Cetinja. Posebna ispitna komisija se uvjeravala u sposobnost svršenih osnovaca za buduće učitelje. Tako je jedan od pitomaca svojevolutno otišao da uči slagati slova u cetinjskoj štampariji. Drugi je bio određen da uči čizmarski zanat.

Zanimljivo je da je odbio, jer nije htjeo da se odvaži na tu kako je tvrdio sramotnu po crnogorskim kriterijumima rabotu. Kralj Nikola ga je čak poslao u zavor na osam dana a poslije odslužene kazne ga je zvao kod sebe, uzeo šilo i kožu, probao prvi konac kroz kožu i rekao mu, ako mu se kobude rugao da mu kaže da je knez prvi počeo da šije. Kad se kralju Nikoli rodio nasljednik dobio je prvi par cipela od Crnogorca čizmara.

Ostali, koji su izabrani da budu učitelji, dobijaju pravilnik i zakonik koji takođe piše Kostić. U svim školama bilo je ukupno 2000 djece a među njima i 108 djevojčica. U pravilniku, naročita pažnja se posvetila roditeljima koji svoju djecu zadržavaju kod kuće i kojima slijedi kazna u novcu i zatvoru, muška djeca imaju obavezu školovanja a ženska po slobodnoj volji roditelja. Svaka škola je morala imati sat, sto, stolicu, veliku crnu tablu, sunđer, skamija (klupa) koliko treba, a pored škole školska bašta u kojoj će učitelji učiti djecu vrtlarstvo i voćarstvo. Pravila određuju pod čijom je službom škola, i od koliko razreda će se sastojati osnovna škola.

Uspjesi su u osnovnim školama bili izvanredni. Dobri učitelji su znali da vješto iskoriste ponos i zor u svojim đacima.

“...Zadaća škole nije samo ona, kao što se je to mislilo dugo: da nauči decu čitati pisati i nešto računati. To će naučiti decu i najgluplji učitelj. Čitanje i pisanje, to su samo oruđa koja nam pomažu da se razvijemo da se izobražavamo. Samo po sebi ostaju ona mrtva...”¹⁷

¹⁷ ibid., str. 97.

Učitelji u osnovnim školama su se uvijek i dalje usavršavale. Morali su da se upoznaju sa novim metodama. Po naredbi školskog nadzornika Milana Kostića morali su svi doći na Cetinje prije 1. Septembra i dvije sedmice slušati praktični učiteljski kurs. Naročito iz onih predmeta koji se predaju u drugom i trećem razredu. Svaki učitelj je takođe dobio i "pedagogiju" od Milićevića i "Rad o školi" od St. Povovića. Posebna pažnja posvećuje se kako teoretskom dijelu nastave, tako i praktičnom, kao npr. kako treba održavati voćke i kako saditi i orezivati lozu. Svaki učitelj je bio dužan, naročito u pitomijim krajevima da posadi najmanje pedeset stabala voćaka. Za tu potrebu su dobili nažice za orezivanje koje je dr Đorđe Radić poslao na dar svakoje postojećoj školi zajedno sa knjižicom "Očenje". Rad je pratio i knjaz Nikola, a nadzornik Milan Kostić mu je redovno podnosio izvještaje o uspjesima učitelja. Knjaz je tako povećavao plate boljim učiteljima a lošijim smanjivao. Hrabrio ih je i savjetovao da ne rade samo za plate nego za sreću i napredak svoje otadžbine Crne Gore.

Dešavalo se i da neki učitelj bude otpušten, jer se slabo trudio oko djece, poslije više opomena morao je napustiti službu. Ostali slabiji učitelji, ostavljani su na probu godinu dana.

Stranci su sa nevjericom obilazili novootvorene škole, čudeći se da taj "divlji narod" može išta naučiti. No priznavali su poslije svoje naznanje i lakovjericu. U stranim novinama izlaze članci o prosvjeti u Crnoj Gori. Škole sa uspjehom rade u Rijeci, Karuču, Dodošima, Boljevićima, Limljanima, Gluvom dolu, Sotonićima, Dupilu, Brčeli, Podgoru, Građanima, Ljubotinu i Ceklinu.

Milan Kostić odlazi iz Crne Gore 1872. Godine a nasljeđuje ga Špiro Kovačević.

2.2. BOGOSLOVSKA ŠKOLA

Bogoslovija i Ženska viša škola osnovani su dakle 1869. Godine, u Bogosloviju je stupilo deset pitomaca, koji će biti učitelji ili sveštenici, a ženska djeca neće više biti "divlje" gazdarice.

Kralj Nikola je po preporuci zamolio magistra bogoslovije Milana Kostića da se prihvati mjesta rektora Bogoslovije. On se vrlo rado odaziva, pa je u Beču pripremio i izradio plan rada i ustav buduće Bogoslovije. Plan rada izrađen je tako da se učenici pripremaju ujedno za bogoslovski i pripravničko-učiteljski posao. Za ženski zavod određena je u Rusiji gospođica Nadežda Pacević koja je prije toga bila učiteljica u ženskoj gimnaziji u Petrogradu. Ona na Cetinje dolazi tek 1870. zbog Bokeškog ustanka.

Bogoslovija i Institut su smješteni u "Biljardi" to jeste starom kneževom dvoru. To je zdanje od kamena, pokriveno olovom, sa četiri visoka zida a na svakom uglu je jedna visoka kula. U sredini su dva velika dvorišta gdje se nalazi i kućica za pralju oba zavoda.

Na istom mjestu na donjem spratu je riznica i državni pečati, takođe i državna blagajna. Jedna veća polovina zdanja određena je za Bogosloviju.

Biljarda, sada Njegošev muzej¹⁸

Ulaz je zajednički, ali postoje i zasebni ulazi za bogoslove i djevojčice. U većem dvorištu zajedno su se šetali i igrali bogoslovi i djevojčice, i za tri godine, koliko su ostali pod istim krovom služili su za uzor svojim ponašanjem. Ni jedan bogoslov ne bješe kažnjen pa čak ni opomenut zbog i najmanje neprijatnosti prema vaspitanicama ženske škole. Tu dolaze do izražaja crnogorsko častoljublje, Crnogorac drži do obraza i poštenja i prije će poginuti no baciti obraz pod noge.¹⁹ Dok nije stigla gospođica Pacević, na djevojčice je pazila jedna žena iz Kotora učeći ih ženskom radu.

¹⁸ Marković Č., Vujičić R., "Crna Gora kroz kulturnu baštinu", Obod 2006., str. 59.

¹⁹ ibid, str. 159.

2.3.OSNIVANJE I RAD BOGOSLOVIJE

Na prijemnom ispitu prve godine bogoslovije javilo se trideset mladića. Sam knjaz je prisustvovao izboru. Primljeni su deset, a takođe im je obećanja pomoć u novcu. Te prve godine za učitelja bogoslovije je primljen i Špiro Kovačević koji će kasnije postati školski nadzornik. Tako je 18. septembra svečano otvorena nova cetinjska bogoslovija.

Milan Kostić (Sivac, Sombor, 1840.-Stari Bečej, 1880.) rektor Bogoslovije²⁰

Rektor Milan Kostić je održao govor povodom otvaranja, obješnjavajući Crnogorcima kakav je značaj nauke po čovječanstvo uopšte i posebno na Crnu Goru. Naznačio je da koliko je važna borba mačevima toliko je i važna umna borba, borba svjetlosti i nauke sa tamom neznanja i mraka.

Druge godine primljeno je u zavod deset, a treće opet deset pitomaca. O svom trošku učila su u trećem rezredu petorica a u prvom dvojica. Ukupno 37 pitomaca.

²⁰ "Tragovima školstva u Crnoj Gori", Narodni muzej Crne Gore, Cetinje, 2009., str. 19.

Dvojica su bili iz Boke Kotorske a jedan iz Turske.

Četiri učitelja, rektor Kostić, Špiro Kovačević, Božo Novaković i sveštenik arhimandrit Ljubiša uhvatiše se u koštac sa mrakom neznanja. Špiro Kovačević je bio i ekonom. Taj je posao radio tri godine besplatno, pa je od kjaza Nikole dobio srebrno posuđe za dvanaest osoba kao nagradu za svoje pregalaštvo.

U sjemeništvu su primali kako je određeno ustavom bogoslovskog sjemenišтва, učenici koji su već završili četiri godine osnovnih razreda sa dobrim uspjehom i sa punih šesnaest godina života.

Crnogorski sveštenici i učenici Bogoslovije na Cetinju, (1869.-1876.)²¹

O državnom trošku primano je deset pitomaca. Škola se sastojala iz tri razreda i počinjala je 1. septembra. Ispit isu zakazivani dva puta godišnje, prije Božića i pred kraj školske godine, krajem

²¹ ibid., str. 26.

juna. Ocjene su od jedan do pet. Ako pitomac dobije iz polovine predmeta dvojku ili iz više predmeta jedinicu, ne može preći u sledeći razred. Platu je učitelj dobijao od crnogorske vlade i to rektor 1200 forinata, a svaki učitelj po 800 forinata. Takođe učitelji dobijaju stan i novac za namještaj.

Na prvoj godini učeni su predmeti: Prostrani katiizam Filaretov I i II, Crkvena istorija Starog zavjeta, Srpski jezik, Ruski jezik, Slavenki jezik, Sveopšta povesnica, Antropologija s fizijologijom, Dijetetika, Fizika, Crkveno pojanje. Na drugoj godini: Nравstveno bogoslavlje I i II, Omilitika, Crkvena istorija, Sveto pismo, Sveopšta povesnica, Srpski jezik, Ruski jezik, Ekonomija, Slavonski jezik, Crkveno pojanje. U trećem razredu: Nравstveno bogoslavlje III, Pastirso bogoslovje, Liturgika, Omilitika praktično, Crkveno pravo, Crkvena povesnica, Sveto pismo, Učiteljski metod, Račun, Opširni zemljopis, Kratka istorija svijeta, Crkveno pjevanje sa crkvenim ustavom.

Knjaz naređuje da se pitomci vježbaju i vojnoj struci. Svaki učenik je od vlade dobio i pušku ostragušu. Svaki pitomac dobija od zavoda hranu, posteljinu, odijelo, knjige, hartiju, pera, i druge školske stvari. Takođe svi dobijaju po par visokih čizama i po par cipela. Svaki pitomac ima svoj krevet, slamaricu, madrac, jorgan, ćebe, jastuk i skrinjicu za stvari. Po dvojica dijele četku za odijela i metlicu za čišćenje garderobe, kao i po dvije četke za čišćenje čizama. Svako ima svoje dužnosti. Tjelesna kazna ne postoji. Najveća kazna je zatvor u nezaključanoj školi. Međutim, ako ne popravi ponašanje pitomac će biti otpušten iz zavoda. Vaspitanici ustaju ljeti u pet, a zimi u šest sati. U sedam sati doručak, predavanja su počinjala u osam. Mali odmor je između drugog i trćeg časa a pjevanje uvijek od 11. do 12. sata. Poslije dvanaest sati svi idu u trpezariju na ručak. Na meniju su uvijek dva zdrava jela a praznikom i nedjeljom i čaša crnog vina. Popodne je učenje i odmor. U tri sata zimi a u šest ljeti svi bez izuzetka dolaze na večeru. U sedam sati je večera. Za večeru dobijaju po jedno jelo.

U slobodno vrijeme pitomci mogu šetati Cetinjem, ali im je zabranjeno ići po krčmama. U osam sati imaju obaveznu molitvu a u deset je spavanje. Moraju paziti stvari koje su dobili na korišćenje, ako ih oštete, plaćaju ih iz svog džepa."Prije svega budite ljudi" je moto Bogoslovije. Učenici se bave književnim radom pa 1872. Godine osnivaju društvo "Crnogorski borac". Za kratko vrijeme Crna Gora je u prosveti koraknula divovskim korakom.²²

²² Kostić M., loc.cit. str. 233.

3. DJEVOJAČKI INSTITUT

Djevojački institut je druga po redu srednja škola u Crnoj Gori, otvara se na Cetinju blagodareći ruskoj novčanoj pomoći.

U početku je bila smještena u Biljardi, ali ubrzo se seli u drugo ogromno zdanje sagrađeno od kamena na dva sprata (sadašnji studentski dom).

Biljarda²³

²³ „Tragovima školstva u Crnoj Gori“, loc.cit., str. 37.

U tom novom zdanju na donjem spratu su bile učionice, čitaonica, trpezarija, kuhinja, ostava i sobe za sluge. Na gornjem spratu nalazile su se dvije velike spavaće sobe za 25-30 djevojčica, jedna soba za obuku ručnog rada, jedna za kupanje, dvorana za odmaranje i zimi za šetnju, tri

sobe za upraviteljku i dvije sobe za učiteljice, jedna soba za bolnicu, takođe, soba za sluškinju, te jedna velika dvorana za domaću crkvu.

Studentski dom, nekadašnji Djevojački institut²⁴

Zdanje je posjedovalo i veliku baštu gdje se učenice obučavaju praktičnom vrtlarstvu. Tu će kasnije učenice zasaditi dudove kako bi sa njih brale lišće za svilene bube, po preporuci Milana Kostića.

Na početku u zavod je primljeno šesnaest djevojčica. Među njima su bile i dvije djevojčice sa Primorja. To su bila djeca iz bogatih porodica. Svaka djevojčica dobija odijelo, hranu i potrebnu poslugu. Dobijaju i posteljinu kao i kovčežić u kojima drže stvari. Na samom početku rada nastavu je držala učiteljica Jelena Živaljević Vicković iz Kotora dok nije došla upravnica Pacević iz Rusije.

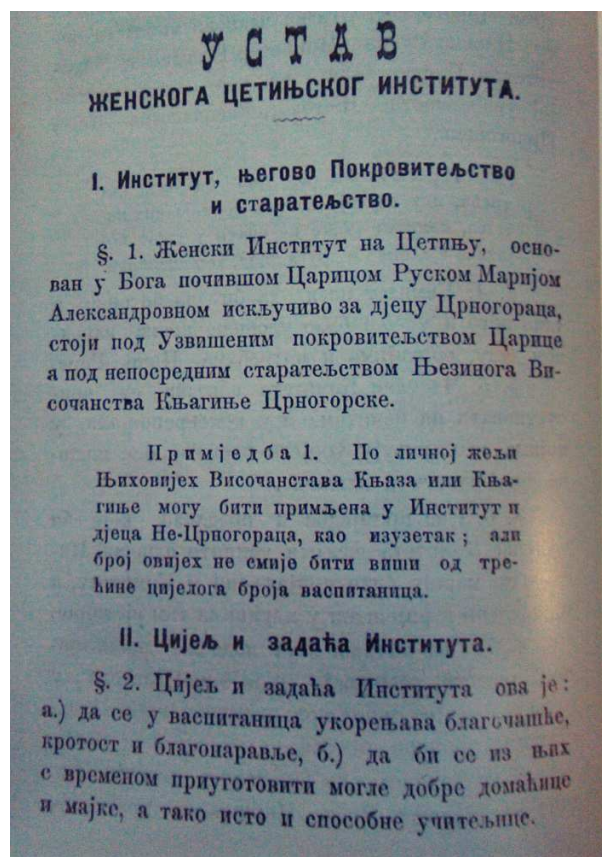
²⁴ www.cetinje.me/index.php/me/cetinje/istorijat , (29.04., 13:04h)

Jelena Živaljević Vicković sa učenicama²⁵

Ujutro djeca dobijaju crnu kafu sa hlebom, u podne dva jela, a uveče jedno ali izdašnije. Na početku dok su oba zavoda bila u istom zdanju svi su dobijali iste obroke, osim što su djevojčice, po želji knjaza Nikole uz svaki obrok dobijale i čašu u kojoj je bilo pola vina pola vode.

Strogo se vodilo računa o čistoći. Prve godine upravnici Nadeždi Petrovnoj Pacević na predavanjima pomažu Milan Kostić i arhimandrit cetinjski Ljubiša, kao i cetinjski đakon Fil. Radičević, a druge godine učitelj Pašić. I to prva dvojica besplatno. Treće godine dolaze dvije učiteljice iz Beograda Mileva Stanojević i Milka Kokanović. A profesor bogoslovije Božo Novaković predaje vjerezakonsku nauku. Gospođica Milena Stanojević predavala je sveopštu istoriju, zemljopis i srpski jezik. A gospođica Kokanović račun i obučavala djecu ručnom radu.

Upraviteljka je predavala ruski i francuski.

Djevojčice su bile različitog osnovnog znanja zato su bile podijeljene u grupe. Bilo je manjih djevojčica koje nijesu znale čitati ni pisati. Ustav i plan programa na samom početku napisala je upraviteljka Pacević ali ce on biti još mijenjan i dotjerivan.

Dio ustava²⁶

²⁵ „Tragovima školstva u Crnoj Gori“, loc.cit., str. 39.

²⁶ ibid., str. 52.

Po programu i pravilima instituta institut je bio pod zaštitom Nj.V. Marija Aleksandrovne, ruske carice i pod glavnim nadzorom Njene svjetlosti crnogorske knjeginje Milene.

Vaspitanice se obrazuju u duhu pravoslavlja, upućuju da budu prvenstveno dobre domaćice i majke i moguće učiteljice u osnovnim školama. Broj učenica je ograničen na 24. Škola traje četiri godine i to dvije godine mađe ispitanice a dvije godine starije. Postojala je mogućnost za doškolovavanje za dobre učenice koje bi izrazile želju da budu učiteljice. One su mogle praktočno raditi u samom institutu. Provjere znanja su bile obavezne, postojale su tri, kad se stupa u Institut, pri prelasku u stariju grupu, i na kraju četvrtog razreda. Nove učenice su primane svake druge godine. Takođe, djevojčice su morale imati navršene devet godina, uz obavezan ljekarski pregled i potvrdu o dobrom zdravlju. Prethodno su morale bolovati boginje. Ttraženo je osnovno znanje u pisanju, čitanju i poznavanju brojeva do stotinu.

Kada počne nova školska godina nema naknadnog upisa. Kućama su išle samo dva puta godišnje i to o Božiću i za vrijeme raspusta od 29. juna do 8. septembra. Pravio se izuzetak zbog bolesti roditelja ili ako je nekoj učenici bilo narušeno zdravlje. Redovno se vodi evidencija o napretku učenica. I one dobijaju poseban list o tome kako su učile preko cijele godine. Kad završe četvrtu godinu dobijale su svjedočanstvo, ali tek sa završenom petom godinom dobija se dozvola sa kojom se može predavati u školi. One će tako imati prednost pri zapošljavanju od drugih učiteljica koje su školu završile van Crne Gore.

Učenice će učiti sledeće predmete: Nauka hrišćanska, Jezici: srpski, ruski i francuski, Povjesnica, Zemljopis, Račun, Rukođelje, Gajenje svilenih buba i Pjevanje. Stariji razredi vježbaju se u gazdovanju. Predavanja počinju svaki dan u devet sati ujutro, traju do dvanaest sati a posle podne počinju u dva i završavaju u četiri sata. Svaki dan djevojčice imaju po pet časova, osim subote, tada idu na tri časa.

Grupa učenica u dvorištu instituta²⁷

Između časova imaju odmor od pet minuta, a posle trećeg časa odmor traje dva sata. Svaka učenica prijemom u institut dobija svo potrebno odijelo i posteljinu, kojom se služi samo dok je u zavodu. A po završetku potpunog tečaja, dobiće mali miraz.

3.1. RASPORED PREDMETA

I KATIHIZIS

Mlađa klasa u prvoj godini izučava: Katihizam, molitve i prevode sa crkveno-slovenskog jezika na srpski, u drugoj godini učiće najvažnije događaje iz sveštene istorije.

Starija klasa u prvoj godini uči sveštenu istoriju Novog zavjeta, a u drugoj godini im se objašnjavaju svete tajne i pravoslavno bogoslužje.

II SRPSKI JEZIK

Mlađa klasa I godine uči pravilno čitanje i pisanje po diktatu. Druga godina čita i piše, izučava kratke odlomke proze i stiha. Starija klasa prve godine bavi se Etimologijom i analizom teksta, druga godina gramatičkom i logičkom analizom i izradi zadataka u vidu pisma.

III RUSKI JEZIK

Mlađa klasa prve godine čita i piše jezik, druge godine prevode sa ruskog na srpski i obratno. Starija klasa prve godine utvrđuju pređašnje znanje, uče kratku gramatiku i analiziraju tekst, druge godine analiziraju tekst i pišu diktat. Radi se pismeni rad u vidu pisma.

IV FRANCUSKI JEZIK

Mlađa klasa druge godine čita i piše jezik, radi diktat i uči pomoćne glagole. Starija klasa prve godine prevodi usmeno i pismeno, uči gramatiku, druge godine prevodi se sa francuskog na srpski i obratno, uči se sintaksa.

V ISTORIJA

²⁷ ibid., str. 46.

Prva godina: u mlađim klasama se ne predaje istorija, nego važniji događaji iz istorije slavenskog naroda. Starija klasa prve godine uči najvažnije događaje do seobe naroda, a u drugoj godine od seobe do današnjih dana.

VI ZEMLJOPIS

Mlađa klasa druge godine uči pojmove o zemlji sa objašnjenjima zemljopisnih pojmova. Starija klasa prve godine uči kratki pogled svijeta, uopšteno Evropu.

VII RAČUNICA

Mlađa klasa prve godine uči brojeve do sto pismeno i usmeno, druge godine uče se brojevi do milion, četiri računske radnje do stotine, tablica množenja. Starija klasa prve godine uči četiri računske radnje do sto a u drugoj godini produžava se radi i širi do hiljadu.

Učenice se vježbaju šivenju, krojenju kao i gajenju svilenih buba.²⁸

²⁸ Kostić M., loc.cit., str. 158.-190.

Pitomice Djevojačkog instituta na času ručnog rada u bašti²⁹

Предмети.	Млађа кл.		Старија кл.	
	I. год.	I. год.	I. год.	II. год.
Наука хришћанска	2	2	2	2
Српски језик	6	6	4	4
Руски језик	6	6	4	3
Францески језик	—	6	5	4
Историја	—	—	4	3
Земљопис	—	2	2	2
Рачун	2	2	2	2
Краснопис	4	—	—	—
Гајење свилених буба	—	—	—	2
Женски рад	6	2	3	4
Певање	2	2	2	2
Овсга часова	28	28	28	28

Školski časovi preko nedjelje³⁰

Osim ovih predmeta učenice su učile i notno pjevanje kod kapelnika gospodina Šulca.

Образованју како код мушке тако код женске омладине придaje се велики значај.

„...Mati treba da lebdi nad djetetom, mati treba da bude prvi vaspitač, da prihvati prve dečije osećajne i umne pokrete i da ih počne da razvija i da ih i dalje usavršuje...”³¹

Uticaј koji će buduće vaspitanice završene škole imati na svoju porodicu, okolinu je značajan za cjelokupan razvitak budućih naraštaja. Život Crnogorke je bio težak. Ona radi sve kućne poslove, takođe sve što treba za kuću ona sama prenosi, ide na pazar. Preko kamena i vrleti, obavlja sve poslove, usput plete čarape i pjeva. U ratovima ostane sama sa starcima i djecom. Obilazi ratišta, vida rane, a u isto vrijeme ide u polje, sadi kupus, krompir, luk, raštan, ponekad bob i pasulj, to je ono što uspijeva u Crnoj Gori.

²⁹ „Tragovima školstva u Crnoj Gori“, loc.cit., str. 59.

³⁰ Kostić M., „Škole u Crnoj Gori“, Podgorica, 1997., str. 167.

³¹ ibid., str. 170.

Tipična kamena kuća³²

U siromašnom crnogorskom narodu obrazuju se djevojke pa i na čuđenje okoline uče i strane jezike, ali programi su pisani po uzoru na druge svjetske škole, a i da bi crnogorska ženska aristokratija naučila francuski kako bi znale razgovarati sa strancima kad se poudaju za ljude koji su radili pri dvoru.

3.2. UPRAVNICE DJEVOJAČKOG INSTITUTA

Na samom osnivanju instituta radila je Nadežda Petrovna Pacević, kćerka poznatog general majora. Njenu godišnju platu obezbjeđivala je u podjednakim iznosima ruska carica i rusku Sinod, koji je i preporučio ministarstvu prosvjete u Sankt-Peterburgu. Ona je uz pomoć sestre Aleksandre i Jelene Živaljević, kasnije Vicković, najstarije cetinjske učiteljice, vodila Institut. Prve školske godine pomagali su im Milan Kostić, rektor Bogoslovije, Visarion Ljubiša, mitropolit crnogorsko-primorski i Filip Radičević, protođakon Crnogorske mitropolije. Druge godine pridružuje ime se i Gavro Pešić, učitelj cetinjske osnovne škole. Po oglasu koji je izdat u listu „Crnogorac“ od 1871., primljene su i dvije učiteljice, Milena Stanojević iz Beograda (radila je do maja 1874.) i Milka Kokanović iz Karlovca (radila je do početka školske 1874./1875.). kratko je predavao i Božo Novaković, dok je nastavu pjevanja izvodio Čeh Vrantišek-Franjo

³² „Arhitektonski atlas Crne Gore“, Podgorica, 2006., str. 39.

Vimer. N.P. Pacević je oformila veliku biblioteku, a tim knjigama su se služili svi kulturo prosvjetni poslanici na Cetinju.

Početkom 1880.-1881. Institut napušta njegova prva upravnica gospođica Pacević a umjesto nje dolazi Natalija Ljvovna Mesaroš, koja se na toj dužnosti zadržava samo tri godine. Ipak, ona ostavlja upečatljiv trag u obrazovanju djevojaka Instituta uvodeći im časove na kojima rade ruske i južnoslovenske književnike. Formira kabinete za geografiju, fiziku, hemiju, pravi mineralšku zbirku. U aprilu 1873. godine iznenada napušta Institut. Do dolaska nove upravnice privremeno je na mjestu upravnike postavljen profesor Jovo Ljepava.

Treća po redu upravnica Instituta bila je Julija Andrijanova Lopuhina, koja je tu dužnost preuzela 1883. godine. Ona je bila kćerka ruskog generala. Za vrijeme njenog upravljanja Institut dobija novi izmijenjeni ustav koji je ostao na snazi sve do ukidanja 1913. godine. Osim toga, promjene se ogledaju i u vremenu školovanja, ono se produžavala šest godina, polaže se završni ispit, nakon čega se dobija diploma koja je potpisana od strane Ministarstva prosvjete knjaževine Crne Gore i sa tom diplomom mogu se baviti učiteljskim pozivom. Međutim, rad Instituta je otežan, primljen je mali broj učenica a situacija je dodatno otežana i sukobom upraviteljice sa ruskim diplomatskim predstavnikom, ministrom rezidentom na cetinju Kimonom M. Argipopolom zbog čega je poslije nekoliko intervencija ruskog diplomate bila primorana da napusti Cetinje i posao krajem 1887. godine.

Četvrta i poslednja upravnica Instituta bila je Sofija Petrovna Mertvago. Ona potiče iz imućne i ugledne porodice. Završila je prethodni Smoljni Institut Sent-Peterburgu 1868. godine. Između 1883. i 1888. bila je nastavnica i upraviteljica ženske gimnazije u Rjazanu. Stekla je veliki ugled kao predavač i vaspitač. Ona ostaje na Cetinje dvije i po decenije i obavlja revnosno svoju dužnost sve do 1913. kada Institut prestaje sa radom. Dolaskom na Cetinje zatiče svega 17 vaspitanica, a već naredne godine primljene su još osamnaest novih. Inovirala je nastavnii plan i program. Uvodi gimnastiku, crtanje, notno pjevanje. Angažuje najbolje profesore cetinjske gimnazije gimnazijgimnazije

gimnazije i Bogoslovsko-Učiteljske škole Jova Ljepavu, Živka Dragovića, Dušana Jovanovića, Filipa Franja Jergovića, Sima Matavulja, Milutina Mila Kovačevića, Roberta Tolingera, Špira Ognjenovića, Boža novakovića i druge. Posebnu brigu vodi o zdravstvenom stanju vaspitanica, uvodi školsku ambulantu u kojoj besplatno ordinira poznati cetinjski doktor dr Petar Miljanić.³³

³³ Rovinski P.A. „Djevojački institut carice Marije na Cetinju“, Cetinje, 2000., str. 5.-19.

Tako su prve školovane Crnogorke uticale na transformaciju patrijarhalne porodice, doprijeneli dobrom vaspitanju budućih naraštaja bilo da su se posvetile porodici il da su izabrale učiteljski poziv. Iz šturih zapisa o institutu izdvajaju se uspjesi, pa su se neke Hecegovke i Dalmatinke koje su završile ovaj institut ogledale u literaturi dok su druge završile visoke škole u Rusiji. Jedna Dubrovčanka je završila filologiju a Ljubljankanka medicinu, dok su dvije Albanke postale učiteljice. Upravnica je imala punu podršku knjaževskog para a osnovala je i predškolske ustanove.

Četvrta upraviteljica Instituta Sofija Petrovna Mertvago³⁴

³⁴ „Tragovima školstva u Crnoj Gori“, loc.cit., str. 51.

3.3. PROFESORI DJEVOJAČKOG INSTITUTA

Milan Kostić (Sivac, Sombor 1840.-Stari Bečaj 1880.) završio je gimnaziju u Vrbasu, Budimu i Sremskim Karlovcima a zatim Duhovnu akademiju u Kijevu (1868.) stekavši zvanje magistra bogoslovije. Bio je prvi rektor cetinjske Bogoslovije, a na to mjesto dolazi po preporuci Mihaila Rajevskog iz Beča. Na Cetinju ostaje od jeseni 1869. godine do sredine jula 1872. godine. Obavljao je dužnost glavnog školskog nadzornika crnogorskih osnovnih škola od jeseni 1870. do odlaska sa Cetinja. Doprinio je stvaranju školskog zakonodavstva. Njegova knjiga „Škole u Crnoj Gori“ (Pančevo, 1876.), je svojevrsan istorijski podsjetnik razvoja školstva.

Jovo Ljepava (Poljice, Popovo Polje 1850.-Beograd 1916.) se školovao u Rusiji. Nije uspio završiti Istorijsko-filološki fakultet u Kijevu zbog učešća u pripremama za podizanje

Jovo Ljepava³⁵

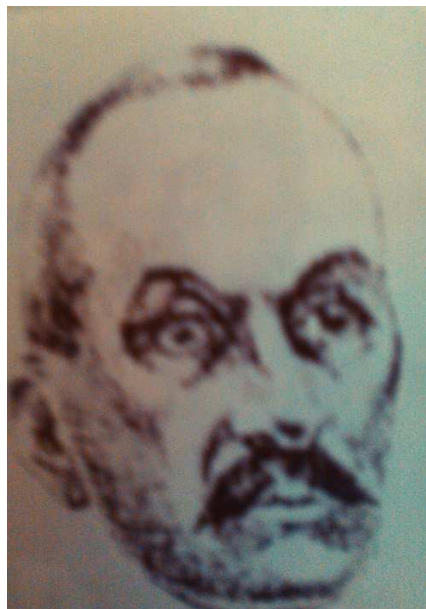
Hercegovačkog ustanka 1875. godine. Od 1881. godine provedi vrijeme u Crnoj Gori gdje radi kao profesor i direktor cetinjske Gimnazije (1889.-1908.), nastavnik i rektor Bogoslovsko-Učiteljske škole (1903.-1905.). Na Institutu je predavao srpski jezik i književnost. Za učenike i učenice Bogoslovije i Instituta napisao je dva udžbenika „Teoriju književnosti“ (Cetinje, 1895.) i „Istoriju književnosti“ (Cetinje, 1896.).

Živko Dragović (Velestovo 1854.-Cetinje 1928.) završio je Bogoslovsko-Učiteljsku školu na Cetinju, Filozofski fakultet u Sent-Peterburgu. Bio je profesor geografije i istorije u Gimnaziji, Bogoslovsko-Učiteljskoj školi i Institutu. Bavio se istorijom i prevodio sa ruskog jezika. Napisao je „Kratku istoriju Crne Gore“ (Cetinje 1910.) i priručnik „Poznavanje zakona“ (Cetinje 1914.).

³⁵ ibid., str 14.

U Institutu je predavao i Pedagogiju, Metodiku, Srpski jezik, Matematiku i Poznavanje zavičaja. Napisao je pet godišnjih izvještaja o radu Instituta.

Filip Frano Jergović (Vrbica, Slavonija 1860.-Riječki Grad, Rijeka Crnojevića 1922.) završio je agronomiju u Beču i bio profesor gimnazije Bogoslovsko-Učiteljske škole i Instituta.

U Institutu je predavao Fiziku, Matematiku i Prirodopis. Bio je ministar Unutrašnjih poslova, ministar finansija i građevine i predsjednik državne kontrole.

Filip Franjo Jergović³⁶

Simo Matavulj (Šibenik 1852.-Beograd 1908.) došao je na Cetinje iz Herceg Novog 1881. . U Gimnaziji predaje Francuski, Fiskulturu, Matematiku i Hemiju. Bio je privatni učitelj i vaspitač sinova knjaza Nikole i nekih stranih diplomata na Cetinju. U institutu honorarno predaje Srpski jezik i književnost.

Milutin Milo Kovačević (Cetinje 1881.-1913.) sin Špira Kovačevića, učitelja i školskog nadzornika, po završetku srednje škole u Kotoru završava vojnu akademiju u Milanu. U Gimnaziji i Institutu predaje Geografiju, Istoriju i Crtanje. Autor je „Geografija knjaževine Crne Gore“ (Cetinje I izdanje 1907., II izdanje 1908.), „Istorije za III i IV razred osnovne škole“ (Cetinje 1907.)

³⁶ ibid., str. 17.

Robert Tolinger (Hlubaka, Češka 1859.-Šabac 1911.)

Robert Tolinger³⁷

Na Cetinje dolazi 1890. na poziv knjaza Nikole. Postavljen je kao učitelj pjevanja i muzike u Gimnaziji, Bogoslovsko-Učiteljskoj školi i Djevojačkom institutu. U Institutu je predavao notno pjevanje i muziku. Ovaj čuveni muzičar i violončelista, dobar pedagog, kroz sedam godina svog rada na Cetinju doprinio je unapređenju muzičkog života i muzčke kulture u Crnoj Gori.

Školske 1889./90. nastavu notnog pjevanja i muzke izvodi Špiro Ognjenović (Kotor 1843.-Cetinje 1914.) horovođa-amater i kompozitor, sekretar Ministarstva finansija.

Zabilježeno je u školskim Izvještajima da su nastavu izvodili i ovi nastavnici: Sofija L. Vetoškina, O.P. Depre, Marija Aleksandrovna Matreninskaja-Ruski jezik, Margarita Frile i Marija Hai-Francuski jezik, Luka Lopičić je predavao vjeronauku i bio sveštenik pri Institutu.³⁸

U nastavi pjevanja postignut je značajan uspjeh. Formiran je hor koji je stalno pjevao u crkvi. Na ispitima djevojčice su pjevale „Neka slavan bude naš Gospod“, crnogorsku himnu „Ubavoj nam Crnoj Gori“ i rusku „Bože čuvaj cara“ kao i još nekoliko srpskih, ruskih i francuskih pjesama.

Opisujući djevojački institut na cetinju poznati ruski putopisac i hroničar Pavle Apolonovič Rovinski iznosi svoja zapažanja o muzičkom obrazovanju u Institutu. Ukazujući na neke opšte principe, rovinski primjećuje da se Tolinger trudio da poveže teoriju i praksu. Prije pjevanja, analizira se tekst pjesme, kako bi učenice shvatile njen ritam i ton.

³⁷ibid., str. 18.

³⁸ Rovinski P.A.,loc.cit., str. 13.-24.

Diploma Djevojačkog instituta³⁹

Posebna pažnja se obraća na razvoj sluha, shvatanju ritma, tehnici glasa i učenju pjesama. Posvećuje se pažnja razvoju muzikalnosti i sticanju znanja iz muzike. Tako u malom gradu Cetinju, ujedno i maloj knjaževini, u vremenu stalne nesigurnosti i ratova, ne zaostaje se za evropskim kulturnim centrima.

Spoznajom sopstvenog nasljeđa i njegove vrijednosti mora uticati na zdravo formiranje ličnosti, koji su spremni da poslije upoznavanja svoje, upoznaju i cijene tuđe vrijednosti.

Po nastavnom planu i programu institut je odgovarao ruskim ženskim Gimnazijama. U nastavno vaspitnom procesu najviše se pažnje posvećuje učenju stranih jezika, to su ruski i francuski, a posebno se njeguje ručni rad, gazdinstvo, domaće vaspitanje djece i lijepo ponašanje. Za 44 godine rada Instituta (1869.-1913.) prošlo je 450 učenica od kojih je iz Crne Gore bilo 250, a iz stranih zemalja 245. U prosjeku je bilo deset posto više učenica iz inostranstva nego iz Crne Gore pa se može zaključiti da je ovo bila više regionalna nego nacionalna škola. Bilo je učenica drugih nacionalnosti i vjeroispovijesti. Najviše ih je bilo iz zemalja sa područja Austro-Ugarske 203, Turske 32, Srbije 9, čak iz Bugarske jedna i jedna učenica iz Italije.⁴⁰

³⁹ „Tragovima Školstva u Crnoj Gori“, loc.cit., str. 50.

⁴⁰ „140 godina ženskog instituta na Cetinju“, „Vaspitanje i obrazovanje“, časopis za pedagošku teoriju i praksu, broj 4, Podgorica, 2009., str. 5.

3.4. ZATVARANJE INSTITUTA

Na putu kroz Šibenik Pavle Rovinski je ušao u jednu trgovačku radnju i predstavio se da dolazi iz Crne Gore, prodavac je oduševljeno pohvalio Institut i pričao mu o svojim sugrađankama koje se tamo školuju a koje važe za prve u gradu po obrazovanju i ponašanju.

Bilo je kritika i prigovora, obično na sastavljače programa. Nastavnu praksu najviše je kritikovao Milan Kostić, zbog učenja francuskog jezika, koji je smatrao nepotrebnim crnogorskoj djevojci. Za razvoj Instituta karakteristične su tri faze i to prva, početne godine rada kada Institut nije imao svoju zgradu, program pa ni nastavnike, druga faza sledeće tri godine kada se organizuje nastava i broj vaspitanica raste i treća, kada institut dobija fizionomiju dobro organizovane usmjerene škole. Institut se postepeno razvijao, do 1874. godine to je bilo četvorogodišnje školovanje, učenice su se djelile po klasama, a zatim se 1897. godine usvaja šestogodišnje školovanje a od 1901. do ukidanja 1913. godine radi u osmogodišnjem trajanju, gdje prve šest godina čine jednu cjelinu, a sedmi i osmi razred drugu. Kako su se mijenjale godine trajanja škole, tako su se i nastavni planovi i programi prilagođavali nižim i višim stepenima školovanja. Za osmogodišnje školovanje omogućeno je potpunije i svestranije obazovanje vaspitanica

Nastava je bila dobro organizovana. Korišćene su savremene metode rada, grupni i individualni oblik nastave. Najsavremenija nastavna sredstva nabavljena su iz Rusije već 1891. Godine. Ispitima su prisustvovali zaničnici iz političkog i društvenog miljea. Godine 1889./90. škola je dobila i svoj pečat. U sredini pečata je bio urezan crnogorski grb, a okolo natpis „Djevojački carice Marije institut na Cetinju“. U cjelini, može se reći da je institut svojevremeno bio svojevrsna oaza kulturno-prosvjetnog preobražaja i obrazovno-vaspitna institucija opšteg značaja. Učenice su u pratnji svojih nastavnika vrlo često išle na izlete u okolinu grada. Izleti su imali organizovani karakter. Posjećivala se Rijeka Crnojevića i Skadarsko jezero. Isto tako impresionira činjenica da su zbog boljeg shvatanja matematičke geografije posmatrali zvjezdano nebo pomoću teleskopa iz institutske bašte. Priređivanje su razne igre u institutske bašte i zabavne večeri u školskim prostorijama. Takvo je bilo na primjer „Lotto“ za učenje riječi iz ruskog i francuskog. Svake školske godine na kraju nastavnog perioda pristupalo se komisijskom ispitivanju svake učenice posebno. Rezultate ovih ispita redovno notiraju zvanične cetinjske novine. Tako, na primjer, 1890. godine „Glas Crnogorca“ (br. 26.) informiše javnost da je te godine postignut takav uspjeh „kakav se samo željeti može“.

Poslednja verzija (peta po redu) nastavnog plana i programa verifikovana je 1907./08. godine. Kao i u prethodnim programima i planovima više je pažnje posvećeno jezicima, prema tvrđenju P.A. Rovinskog, učenice su toliko savladale ruski jezik da su pisale sa takvom lakoćom kao na svom maternjem jeziku. Dobro su znale i francuski jezik. Ipak, nastavni plan nije u dovoljnoj mjeri obezbjeđivao pedagoško-psihološko i metodsko obrazovanje, institut se mnogo više orjentisao na pripremanje vaspitanica za dobre domaćice i majke. Rezultatima obrazovanja i vaspitanja Instituta bili su zadovoljniji roditelji učenica i dio društva u kojemu su se one kasnije kretale i aktivno djelovale. Tome svjedoči i podatak da je više djevojaka van granica crnogorske države željelo da dođe na Cetinje na školovanje uprkos činjenici da je Austrija kao protivtežu tome za nju neprijatnom stremljenju osnovala slične zavode u mostaru (za područje Hercegovine) i Zadru (za Dalmaciju). Reklamu Institutu činile su same njegove vaspitanice, i to ne verbalno, već vlastitim primjerom-osobinama, ponašanjem, znanjem, ukratko uticajem koji su vršile na sredinu u kojoj su živjele.

Iako ukupni rezultati uspjeha globalno nijesu bili optimalni (31 posto), vaspitno-obrazovna djelatnost Instituta na polju narodnog prosvjećivanja u Crnoj Gori od izuzetnog je značaja. Bio je to prvi crnogorski srednjoškolski zavod iz kojeg su izlazile školovane, solidno obrazovane Crnogorke. Jer Gimnazija nije školovala žensku omladinu tek 1907. godine upisana je prva učenica u cetinjsku Gimnaziju (bila je to Danica Cerović). Te godine je osnovana podgorička gimnazija u koju će se već od početka rada upisivati i ženska djeca. Djevojački institut je postao

⁴¹ ibid., str. 47.

poznat po tome što je obrazovao i propremao vaspitanice za porodični život, pa će njihova uloga biti prvenstveno značajna za transformisanje patrijarhalne crnogorske porodice.

Iako je cetinjski djevojački institut stekao veliku popularnost u drugoj devetnaestog vijeka i početkom dvadestog vijeka kako u Crnoj Gori tako i šire u junu 1913. Rusko poslanstvo na Cetinju službeno je objavilo da se „Djevojački institut carice Marije“ zatvara.

Institut je ukinut poslije 44 godine rada. To je učinjeno odlukom kralja Nikole. Ta je odluka uslijedila nakon nesporazuma iz 1907. godine između upraviteljice Sofije P. Mertvago i tadašnjeg ministra crnogorske prosvjete Jovana Plamenca, i kao posljedica novih sukoba iz 1910. godine do kojih je došlo, zbog odbijanja uprave škole da Ministarstvo prosvjete prizna pravo nadzora nad radom Instituta.

Pošto je ukidanje instituta imalo i svoju političku dimenziju vlada je oštro kritikovana u Narodnoj skupštini Crne Gore. Odluka je ipak ostala neopoziva. Između ruske vlade u Petrogradu i Ruskog poslanstva na Cetinju vođena je zvanična prepiska iz koje se vidi neslaganje sa odlukom o ukidanju Djevojačkog instituta. Postojao je plan da se ova institucija premjesti u Peć, Niš, Beograd ili Šabac. Međutim, do realizacije ove ideje nije došlo. Institut je ukinut, a njegova kompletna arhiva prenešena u Rusiju (danas se nalazi u Lenjingradu), što otežava naučno istraživanje rada i značaja ove ustanove, veoma značajne u prošlosti za društveno politički i kulturni život naše zemlje a i šire.⁴²

⁴² Martinović D., „Djevojački institut“, Iz istorije školstva, Titograd, 1980., str. 154.-163.

ZAKLJUČAK:

Crna Gora, zemlja kamenog mora, čuvar tradicije i tekovina, zemlja patrijarhata, kroz svoju istoriju borila se za opstanak i nezavisnost. Crnogorci, gorštaci, ratnici, uvijek sa puškom u ruci čuvali su svoje grabice i na tradivionalnom crnogorskom narodnom instrumentu uzdizali smrt drugova u borbi. Guslama su slavili borbu, pogibiju, ranjavanja. U malim kamenim kućama na sačuvanim ognjištima, siromašnom kuhinjom, škrtom zemljom, crnogorka je bila osuđena na težak fizički rad i svakodnevnu borbu za opstanak porodice.

U takvom miljeu žena koja se rame uz rame sa muškarcima bori za bolji život ima minorno značenje u svojoj porodici i okolini. Zakoni, pisani i nepisani stavljaju je na margine dešavanja. Ona mora da se povinuje jer se takva klima teško mijenja i ne ostavlja prostor za novine. Obrazovanje otvara nove vidike i omogućava da Crna Gora krene u korak sa svijetom. Obrazovanjem će se razvijati osjećaj za vlastitu kulturu, poštovaće se principi i razvijati solidarnost. Obrazovanjem će se pružiti mogućnost kako crnogorskim djevojkama tako i mladićima da promijene svoj položaj, da se emancipuju, pa i da svoje znanje podijele tako da ono postane bogatstvo svih pripadnika zajednice.

Osnivanjem Djevojačkog instituta započinje jedna nova faza života ne samo u Crnoj Gori nego i šire, i ako su njena vrata bila otvorena samo kćerkama viđenijih ljudi. Svojim dugogodišnjim radom Institut ne samo što obrazuje svoje vaspitanice nego stvara jednu solidnu osnovu na kojoj će se kasnije razviti druge više i visoke škole, a sam značaj njenih učenica u aktivnom životu je nemjerljiv, ne zanemarujući i politički uticaj same škole.

LITERATURA:

Knjige:

- 1 Dragičević R., „Podizanje zgrade ruskog poslanstva na Cetinju“, „Starine Crne Gore“, knj. V, Cetinje 1975.
- 2 Jović T., Berkuljan A., „Cetinje kroz vrijeme-početak urbanizacije“
- 3 Karadžić S.V., Crna Gora i Crnogorci“, Cetinje, Obod 1975.
- 4 Kostić M., „Škole u Crnoj Gori“, Podgorica, 1997.
- 5 Mijatović P., „Umjetničko blago Crne Gore“, Beograd, 1980.
- 6 Petrović N., „Kralj Nikola Memoari“, Obod-Pobjeda, Cetije-Titograd, 1988.
- 7 Ražnatović N., „Crna Gora i Berlinski kongres“ Cetinje, Obod, 1979.
- 8 Rovinski P.A., „Djevojački institut carice Marije na Cetinju“, Cetinje, 2000.
- 9 „Tragovima školstva u Crnoj Gori“, Narodni muzej Crne Gore, Cetinje, 2009.
- 10 Vuksan D., „Rukopisi Cetinjskog manastira“, Zbornik za istoriju Južne Srbije i susjednih oblasti , knj. I Skoplje 1936.

Monografija:

- 11 Martinović D., „Djevojački institut“, Iz istorije školstva, Titograd, 1980.

Časopis:

- 12 Delibašić R., „Djevojački institut kao regionalna škola i rad knjaza (kralja) Nikole na otvaranju velike škole-fakulteta“, „Vaspitanje i obrazovanje“, časopis za pedagošku teoriju i praksu, Podgorica, 2009., broj časopisa 4
- 13 Marković V., „Muzičko vaspitanje i obrazovanje u Djevojačkom institutu carice Marije na Cetinju“, Tragom crnogorske muzičke baštine, Podgorica, 2012., knjiga 38

Atlas:

„Album:Dinastija Petrović Njegoš“, 2001.

14 Vuksanović D., Popović S., „Arhitektonski atlas Crne Gore“, Ministarstvo za ekonomski razvoj, Podgorica, 2006.

15 Vujičić R., Marković Č., Crna Gora kroz kulturnu baštinu, Obod, 2006.

Internet izvori:

1 <https://hr.m.wikipedia.org.>wiki>Djevojački>

2 www.muzejzeta.me>kalendar.6.kalendar

3 www.montenegrina.net>dokumenti>zene

4 www.mku.gov.me>FileDownload

5 www.wikiwand.com>Djevojački-institut

6 www.cetinje-mojgrad.org>veskopejovic

7 www.cetinje.me/index.php/me/cetinje/istorijat